BY-NC-ND

ISSN 1392-6195 (print)
ISSN 2029-2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2020, 27(1), p. 149–165.

VAIKO ĮTRAUKIMO Į NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ (BK 159 STRAIPSNIS) KRIMINALIZAVIMO YPATUMAI IR KAI KURIOS KVALIFIKAVIMO PROBLEMOS

Kristina Grinevičiūtė
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: grineviciute.kristina@gmail.com

Pateikta 2020 m. gegužės 11 d., parengta spaudai birželio 15 d.

DOI: 10.13165/JUR-20-27-1-08

Santrauka. *Straipsnyje analizuojami kai kurie vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką kriminalizavimo aspektai, aptariamos šios nusikalstamos veikos inkriminavimo problemos. Taip pat nemažas dėmesys skiriamas šios kategorijos baudžiamosiose bylose besiformuojančiai teismų praktikai, joje pateiktiems išaiškinimams. Autorė pateikia pasiūlymus, kaip Baudžiamajame kodekse turėtų būti formuluojami šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Straipsnyje nemažai dėmesio skiriama vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką padarymo būdams, ypač požymiui „kitu būdu“. Nagrinėjama teismų praktika šiose bylose, akcentuojamos kryptys, išskiriančios dispozicijoje nenurodytus veikos padarymo būdus. Autorė daro išvadą, kad ne bet kokios priemonės gali vaikui padėti apsispręsti įvykdyti nusikalstamą veiką. Straipsnyje suformuluojami papildomai kriterijai, kurie parodo poveikio vaikui kriminalinį pobūdį. Tyrimas atskleidė, kad baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką turi užtraukti patys pavojingiausi nusikalstamos veikos padarymo būdai, tokie kaip fizinis smurtas, bet kokio turinio grasinimai, pasinaudojimas vaiko pažeidžiamumu ar priklausomumu, apgaulės panaudojimas ir kiti aktyvūs būdai.*

© Mykolo Romerio universitetas, 2020
© Mykolas Romeris University, 2020
ISSN 1392-6195 (print), ISSN 2029-2058 (online)
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/
http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/

Reikšminiai žodžiai: *vaikas, įtraukimas, nusikalstama veika, fizinis ar psichinis poveikis, kriminalizavimas.*

Įvadas

Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijoje įtvirtintas principas, kad vaikas turi būti apsaugotas nuo visų netinkamo elgesio su juo, žiaurumo ir išnaudojimo formų[1]. Nuostata, kad valstybės dalyvės gina vaiką nuo visų išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei, įtvirtinta ir 1989 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Vaiko teisių konvencijoje[2]. Vaikų išnaudojimas yra plati sąvoka, kuri apima visas seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formas, ekonominį ar kitokį išnaudojimą. Viena iš tokių išnaudojimo formų yra vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką. Vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra numatytas kaip atskira nusikalstama veika. Mokslinės doktrinos lygmeniu šiam klausimui skiriama mažai dėmesio: kiek plačiau analizuojamos kitos vaiko išnaudojimo formos, pavyzdžiui, prekyba vaikais, vaiko išnaudojimas pornografijai ir pan.[3] Geriausių vaiko interesų principo, įtvirtinto tarptautiniuose dokumentuose, įgyvendinimo būtinumas ir numatyta padidinta apsauga nuo įtraukimo į nusikalstamas veikas baudžiamajame įstatyme lemia detalesnės ir išsamesnės analizės, skirtos būtent atskiram nusikaltimui – vaiko įtraukimui į nusikalstamą veiką, poreikį.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko įtraukimu į nusikalstamą veiką, Lietuvoje iš baudžiamosios teisės pozicijų nėra plačiai nagrinėtos. Galima paminėti įvairių universitetų mokslininkų (A. Abramavičiaus ir kitų kolektyvinių autorių[4] ir kt. [5]) leistus vadovėlius bei Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) komentarus[6], atskirų autorių (J. Misiūnas[7]) pavienius straipsnius. O užsienio valstybių autorių moksliniuose darbuose įvairiems vaiko įtraukimo

---

1 „Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija“, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf.

2 „Vaiko teisių konvencija“, e-Seimas, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848.

3 Žr., pvz.: Simonas Nikartas, „Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata“, *Teisės problemos*, 2, 64 (2009): 104-133; Tautvydas Žėkas, „Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011) ir kt.

4 Armanas Abramavičius ir kt., *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga* (Vilnius: Eugrimas, 2001).

5 Albertas Milinis ir kt., *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga* (Vilnius: Justitia, 2013).

6 Armanas Abramavičius ir kt., *„Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)“* (Vilnius: Registrų centras, 2009).

7 Jonas Misiūnas, „Baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus nepilnamečiams (Baudžiamojo kodekso straipsnių komentaras)“, *Teisės problemos* 1 (2001).

į nusikaltimą kvalifikavimo aspektams skiriamas didesnis dėmesys, šia tematika yra rašę Y. E. Pudovochkin[8], T. I. Nagaeva[9], V. F. Belov[10] ir kt. mokslininkai.

Straipsnio tikslas – aptarti vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką kriminalizavimo pradžią Lietuvoje, šiuolaikines kriminalizavimo tendencijas Europoje. Straipsnyje identifikuojami šio nusikaltimo kriminalizavimo pradmenys ir pokyčiai, palyginami su užsienio valstybių reguliavimu. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad vaiko įtraukimas yra labai panašus į kurstymą daryti nusikalstamą veiką, nes tiek kurstymo, tiek įtraukimo veiksmai yra apibūdinami panašiai, pateikiama naujausia teismų praktika šiuo klausimu.

Šio mokslinio straipsnio tikslas taip pat yra išnagrinėti kai kuriuos vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką kvalifikavimo aspektus ir pakviesti teisės teoretikus bei praktikus mokslinei diskusijai dėl veikos ir jos padarymo būdų turinio interpretavimo. Straipsnyje gilinamasi į minėtos veikos padarymo būdo apibrėžties problemas, kurių sprendimas yra aktualus, aiškinantis BK 159 straipsnio taikymo ribas. Formuluojami kriterijai, kurie leistų pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą už fizinį ar psichinį poveikį vaikui, kad šis padarytų nusikalstamą veiką. Teorinė analizė grindžiama nauja teismų praktika, kuri leido iškelti tam tikrus naujus klausimus dėl dispozicijoje numatyto požymio „kitu būdu“. Straipsnyje pasiūloma nauja objektyviųjų požymių, susijusių su daroma nusikalstama veika, interpretacija. Dėl ribotos šio straipsnio apimties nėra nagrinėjamos visos nusikaltimo sudėties požymių aiškinimo ir taikymo problemos, taip pat kvalifikuotos sudėties kriminalizavimo būtinumas ir kt. klausimai.

Siekiant tinkamai atskleisti iki šiol mažai nagrinėtą vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką problematiką, tyrime sistemiškai taikyti dokumentų analizės, istorinis, loginis, lyginamasis ir apibendrinimo metodai.

1. Vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką kriminalizavimo aspektai

Istorinė nusikaltimo analizė leidžia padaryti išvadą, kad šio nusikaltimo pradmenys – 1903 m. Baudžiamojo statuto[11] (šis įstatymas galiojo Lietuvoje 1918–1940 m.)

---

8 Yuri Evgenevich Pudovochkin, *Otvetstvennost za prestuplenija protiv nesovershennoletnik po Rossijskomu ugolovnomu pravu* [Responsibility for crimes against minors under Russian criminal law] (Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2002), 58; Yuri Evgenevich Pudovochkin, „Vovlechenie nesovershennoletnego v sovershenie prestupleniia: novye reshenie i novye problemy“, *Vestnik instituta: prestupleniia, nakazanie, ispravlenie* (2012), 4-8.

9 Tatiana Ivanovna Nagaeva, „Primenenie terminov „vovlechenie“ i „sklonenie“ v rossijskim ugolovnom prave“. *Lex Russica* 3 (2011): 515-539; ir kt.

10 Valerii Fedorovich Belov, *Prestupleniia protiv semi i nesovershennoletnih: v aspektakh de lege lata i de lege ferenda* [Crimes against the family and the minors: in the aspects of de lege lata and de lege ferenda] (Moskva: Rusaki, 2002), 53.

11 Žr., pvz.: *Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų* (Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934), 439.

502 ir 508 straipsniai. Statuto XXVI skyriuje „Apie nusikalstamus asmens laisvei darbus“ buvo įtvirtinta atsakomybė asmeniui, pagrobusiam, paslėpusiam ar sukeitusiam vaiką, kad šis elgetautų ar užsiimtų kitu nedoru darbu (502 straipsnio 2 dalis). Asmuo baudžiamas nepriklausomai nuo vaiko valios ir duoto sutikimo. Kita norma – vertimas daryti nusikaltimą (508 straipsnio 1 dalis) buvo suformuluotas kaip kvalifikuota bendros nusikalstamo vertimo normos (507 straipsnio 1 dalis) sudėtis. Kaip vertimo priemonės normoje buvo nurodytas smurtas, baustinas grasinimas ir piktnaudžiavimas tėvų, globėjų ar kitais įgaliojimais. Baudžiamoji atsakomybė už vertimą daryti nusikaltimą tarpukario Lietuvos teisėje buvo griežtai siejama su prievartiniu veikimo būdu. Mokslinėje literatūroje buvo teigiama, kad ne kiekvienas privertimas turi būti baudžiamas, nes reikia atsižvelgti į visuomenės interesą ir siekti, kad į baudžiamosios justicijos sritį nepatektų mažareikšmės veikos. Būtina nustatyti, kad privertimo faktas sukėlė ne tik pageidaujamus veiksmus, bet ir kitą žalą[12]. Už abi nusikalstamas veikas buvo numatyta griežta kalėjimo bausmė.

Tolesnis šios normos vystymasis vyko sovietinės teisės ribose, tačiau esmingai reformuota šio nusikaltimo koncepcija, nes fizinė ir psichinė prievarta nuo šiol nebebuvo būtinas sudėties požymis. 1960 m. RSFSR Baudžiamajame kodekso 210 straipsnyje buvo numatyta tik suaugusiųjų atsakomybė už nepilnamečių įtraukimą į nusikalstamą ar kitokią antisocialinio turinio veiklą. Įtraukimu laikomi tik aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama sukelti nepilnamečio norą dalyvauti įvykdant vieną ar kelis nusikaltimus, susiję su fiziniu ar psichiniu poveikiu (mušimu, įtikinėjimu, įkalbinėjimu, pažadais, grasinimais, papirkinėjimu, apgaule ir kt.). Ši norma apėmė dalyvavimą ne tik nusikalstamoje, bet ir tam tikros rūšies antisocialinėje veikloje, pvz., girtavime, elgetavime, prostitucijoje, azartiniuose lošimuose[13]. Nusikaltimas numatytas skirsnyje „Nusikaltimai visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai“. Kaip buvo aiškinama, visa tai, kas kelia grėsmę nepilnamečiui, kelia grėsmę ir visuomenės ateičiai. Kadangi nusikaltimas paliečia ne tik vaiko, bet ir kitų asmenų (tėvų, paskirtų globėjų, valstybės institucijų, visuomenės) teises bei interesus, tai nusikaltimą reikia priskirti nusikaltimams viešajai tvarkai[14]. Reikia paminėti, kad už šio nusikaltimo padarymą buvo numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo penkerių metų.

Lietuvos baudžiamoji teisė (1961 m. BK 241 straipsnyje atsakomybė numatyta už nepilnamečio įtraukimą į nusikalstamą veiklą ar girtavimą) perėmė šią koncepciją,

12 Žr., pvz.: *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komissi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshhanija* [*et al.*] [Criminal Statute, 22nd day of March 1903: with the motives taken from an explanatory note of the editorial commission, representation of the Ministry of Justice in the State Advice and magazines – special meeting]. Pod izdanijem N. S. Taganceva. (Riga: Leta, 1922), 1048.

13 Žr., pvz.: Pudovochkin, 2002, *supra note*, 8: 58; Nagaeva, *supra note*, 9; ir kt.

14 Belov, *supra note*, 10: 53.

kuri vaiko įtraukimo į nusikaltimą baudžiamumą sieja ne su prievartiniais būdais, o su bet kokiais psichinio ar fizinio poveikio veiksmais[15].

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, ši norma išliko galioti. Naujas (2000 m.) BK vis dėlto papildė normą alternatyviais veikos padarymo būdais. Pažymėtina, kad, priėmus naują baudžiamąjį kodeksą, vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką buvo suteikta nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai reikšmė[16]. Taip pat sušvelnėjo baudžiamumas už tokio nusikaltimo padarymą, nes šalia laisvės atėmimo bausmės (kuri taip pat švelnėjo) numatytos alternatyvios kriminalinės bausmės. Įtraukimas į prostituciją, taip pat kitas socialiai žalingas veiklas įgavo atskirų nusikalstamų veikų statusą.

Kalbant apie užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus, pastebėtina, kad konceptuali vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką norma randama beveik visų valstybių[17], buvusių TSRS, teisėje. Čia, kaip ir Lietuvoje, galioja iš tarybinės teisės paveldėta koncepcija[18]. Pavyzdžiui, šiuo metu galiojantis Rusijos BK 150 straipsnis[19], kaip ir Lietuvos BK 159 straipsnis, normos dispozicijoje įtvirtina įtraukimo būdus, kad tai gali būti pažadas, apgaulė, grasinimas ar kitoks būdas. Rusijos BK, skirtingai nei Lietuvos, išskiriamos kvalifikuotos vaiko įtraukimo į nusikaltimą sudėtys, kai tai padarė specialus subjektas, t. y. tėvai, pedagogai ar kiti asmenys, kurie turi įstatyminę pareigą auklėti nepilnametį (2 dalis), kai panaudojamas fizinis smurtas ar grasinimas jį panaudoti (3 dalis), kai nepilnametis įtraukiamas į organizuotą grupę arba į sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo padarymą, taip pat į nusikaltimą, kuris padarytas dėl

---

15 Alfonsas Klimka ir kt., *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis* (Vilnius: Leidykla „Mintis“, 1974), 302.

16 Apie baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę žr., pvz.: Kristina Grinevičiūtė, „Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės“, *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 81-88. Plačiau straipsnyje ši problematika neanalizuojama.

17 Paminėtina, kad Estija dekriminalizavo vaiko įtraukimo padaryti nusikalstamą veiką (BK 181 straipsnis) 2012 m., „Criminal Code of the Republic of Estonia“, Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8244/file/Estonia_CC_am2019_en.pdf.

18 „Criminal Code of the Republic of Latvia“ (172 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8266/file/Latvia_CC_1998_am2018_en.pdf;
„Criminal Code of Ukraine“ (304 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview;
„Ugolovnyj kodeks Belarus“ (172 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8314/file/Belarus_CC_1999_am2019_ru.pdf;
„Criminal Code of the Republic of Azerbaijan“ (170 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8304/file/Azerbaijan_CC_am2018_en.pdf;
„Criminal Code of the Republic of Kazakhstan“ (132 straipsnis). Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8260/file/Kazakhstan_CC_2014_2016_en.pdf;
„Criminal Code of the Republic of Moldova“ (208 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8281/file/Moldova_CC_2002_am2018_en.pdf.

19 „Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii“, Consultant, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

politinės, ideologinės, rasinės, nacionalinės ar religinės neapykantos ar priešiškumo arba dėl neapykantos ar priešiškumo atitinkamai socialinei grupei (4 dalis).

Vakarų Europos valstybių baudžiamieji įstatymai dažniausiai neturi konceptualios vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką normos[20], ir tai galima būtų aiškinti tuo, kad kelių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką, kaip nusikalstamo elgesio forma, traktuojama iš bendrininkavimo instituto pozicijų. Čia aktualu tai, kad įtraukimas yra labai panašus į kurstymą, nes tiek kurstymo, tiek įtraukimo veiksmai yra apibūdinami panašiai.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad įtraukimas – tai vaiko skatinimas (įtraukimas) daryti nusikalstamą veiką[21]; aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama sukelti nepilnamečio norą dalyvauti vykdytoju ar padėjėju darant vieną ar keletą nusikaltimų [22]; nepilnamečio kurstymas[23] ir kt. Analogiškus aiškinimus pateikia ir teismų praktika[24]. Pagal Lietuvos BK 24 straipsnio 5 dalį, kurstytojas yra asmuo, palenkęs kitą asmenį daryti nusikalstamą veiką. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad kurstytojas – nusikalstamos veikos iniciatorius, nes jis sukelia kitiems asmenims pasiryžimą, norą padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką. Kurstyti visada galima tik aktyviais veiksmais[25]. Kurstytojas yra tas asmuo, kuris paskatina padaryti tyčinę, priešingą teisei veiką; paskatinti reiškia padėti apsispręsti padaryti veiką[26]. Atskleisdamas kurstytojo požymius, Lietuvos Aukščiausiasis teismas pabrėžia, kad kurstymo būdai įstatyme neišvardyti, jie gali būti įvairūs, tačiau kurstymu, net ir užmaskuota forma, paprastai

---

20 Paminėtina, kad yra valstybių, kurios turi artimas, tačiau neanalogiškas nusikalstamos veikos sudėtis. Pavyzdžiui, Vokietijos BK kriminalizuoja kaip atskirą nusikalstamą veiką bendrą pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimą (vok. *Verletzung der Fursorge- oder Erziehungspflicht*), kurios vienas iš požymių yra specialaus subjekto elgesys, kai sudaromos sąlygos vaiko iki 16 metų kriminaliniam gyvenimui. Teigiama, kad kiekvienas iš tėvų turi garantuoti vaikui vystymąsi ir formuoti jo moralines-dorovines pažiūras, gyvenimo tikslus, todėl tėvai ar kiti asmenys, turintys pareigą rūpintis ir auklėti vaiką, turi apsaugoti vaikus nuo neigiamos įtakos, pavyzdžiui, nusikaltimų, narkotikų ir kt. Kriminalinis gyvenimas suprantamas kaip gyvenimas, kurio metu daromi nusikaltimai, pažeidžiantys svarbiausias vertybes. Tai konstatuoti neužtenka raginimo, pavyzdžiui, pavogti, vertimas ir blogas elgesys turi būti nuolatinis. Žr., pvz.: Stephan Neuheuser, „Die Strafbarkeit von Eltern minderjähriger Mehrfachstraftäter wegen Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht (§171 StGB)“, *NStZ*, 4 (2000): 174-179; ir kt.

21 Žr., pvz.: Oleg Fedosiuk, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai (BK 156–164 str.)“ (Paskaitos, Mykolo Romerio universitetas).

22 Žr., pvz.: Jonas Misiūnas, *supra note*, 7: 59; Vetrov N. I. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast* (Maskva: Zakon i pravo, 2002), 119; Pudovochkin, 2012, *supra note*, 8: 4-8.

23 Žr., pvz.: Pudovochkin, 2002, *supra note*, 8: 103.

24 Žr., pvz.: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 674/2004“, *Teisės gidas*, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=27328.

25 Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004), 162.

26 Johannes Wessels, *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra* (Vilnius: Eugrimas, 2003), 180.

pripažįstami aktyvūs, kurstomam asmeniui sukeliantys sąmoningą norą daryti bendrą nusikalstamą veiką veiksmai[27].

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad esminių skirtumų tarp įtraukimo į nusikalstamą veiką ir kurstymo sąvokų kaip ir nėra[28]. Užsienio valstybėse, kuriose nėra kriminalizuotas vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką kaip pavojingas pats savaime, asmenis, skatinančius vaiką padaryti nusikalstamą veiką, prilygina bendrininkams ir tokie asmenys atsako pagal baudžiamųjų įstatymų bendrąją dalį ir atitinkamą padarytą nusikaltimą pagal specialiąją dalį. Lietuvoje vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką kriminalizuotas kaip atskira nusikalstama veika (*delicta sui generis)*, todėl galima daryti išvadą, kad turėtų būti inkriminuojamas kiekvieną kartą, nustačius visus BK 159 straipsnyje aprašytus sudėties požymius. Iš tiesų, įstatymo leidėjo pasirinktas veikos kriminalizavimo būdas sukuria gana įdomią visų kaltininko padarytų veikų kvalifikavimo situaciją ir dėl to kyla teisės aiškinimo klausimų teismų praktikoje. Pavyzdžiui, vienoje byloje nuteistasis dėl seksualinio prievartavimo padarymo, veikiant bendrininkų grupe, ginčijo nuteisimą pagal BK 159 straipsnį, nurodydamas, kad įtrauktasis T. B. yra sulaukęs įstatyme numatyto amžiaus, nuo kurio yra taikoma baudžiamoji atsakomybė už seksualinį prievartavimą, jis pats aktyviai ir tyčia veikė darydamas nusikaltimą, todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas dar ir pagal BK 159 straipsnį nepagrįstai išplečia baudžiamosios atsakomybės apimtis, o nusikaltimų bendrininkas T. B. nepagrįstai traktuojamas kaip nukentėjusysis BK 159 straipsnio prasme. Lietuvos Aukščiausiasis teismas šioje byloje pasisakė, kad *kaltininko baudžiamoji atsakomybė už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką negali būti siejama su paties vaiko baudžiamąja atsakomybe už nusikalstamą veiką, į kurią vaikas buvo įtrauktas. Kaltininko baudžiamajai atsakomybei atsirasti užtenka atlikti BK 159 straipsnio dispozicijoje nustatytus ar kitokius įtraukimo veiksmus, dėl kurių vaikas padarė nusikalstamą veiką. Nuteistasis vaikas buvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė už seksualinį prievartavimą, todėl abu nuteistieji teisingai pripažinti padarę šį nusikaltimą bendrininkų grupe. Ta aplinkybė, kad vienas iš*

27 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-506/2010“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/41993835829723/2K-506/2010.

28 Baudžiamosios teisės teorijoje esama įvairių nuomonių šiuo klausimu, pavyzdžiui, Tatiana Ivanovna Nagaeva, *supra note*, 9: 526, aprašo skirtingus mokslininkų požiūrius. Vienas iš tokių požiūrių yra tas, kad „kurstymas“ yra siauresnė samprata už „įtraukimą“ (Vasilii Kuznecov, Viktorija Palij), kiti nurodo, kad kurstymas yra procesas, o įtraukimas rodo rezultatą (G. S. Maulenov) ir t. t. Straipsnio autorė pritaria tiems mokslininkams (Aleksej Rarog ir kt.) ir laikosi tos pozicijos, kad kurstymas ir įtraukimas apima vienodo turinio veiksmus, kuriais siekiama įtikinti žmogų, kad reikia atlikti kaltininko pageidaujamus veiksmus.

bendrininkų grupės narių įtraukė į nusikaltimą kitą bendrininkų grupės narį – vaiką, neatleidžia jo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 159 straipsnį. [29]

Analizė leidžia teigti, kad Lietuvos baudžiamajame įstatyme vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką ilgą laiką kriminalizuotas kaip *delicta sui generis*. Toks kriminalizavimas lėmė, kad ši nusikalstama veika nėra laikoma sudedamąja kitų veikų dalimi, o turi savarankišką baudžiamąją teisinę reikšmę. Lietuvoje apie šios nusikalstamos veikos dekriminalizavimą nekalbama, tokio pobūdžio siūlymai kol kas neatrodytų realūs. Kita vertus, apie tinkamų baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymą kalbėti būtina ir straipsnyje tai bus aptariama plačiau.

2. Kai kurios nusikalstamos veikos padarymo būdų aiškinimo problemos

Vaiko įtraukimo padarymo būdas yra vienas iš kriterijų, apibrėžiančių šios veikos inkriminavimo ribas; šio požymio aiškinimas gali rodyti gana siaurą arba, priešingai, platesnį, įvairius poveikio vaikui variantus apimantį suvokimą. Įstatyme yra nurodyta, kad vaikas į nusikalstamą veiką gali būti įtraukiamas: įtikinėjant, prašant, paperkant, grasinant, apgaule ar kitokiu būdu. Į vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką sudėtį kaip alternatyvą įtraukus požymį „ar kitokiu būdu“ šiai nusikalstamai veikai suteikta plati apibrėžtis – minėtas požymis rodo nebaigtinį įtraukimo būdų sąrašą. Viena vertus, galima pateisinti tokią įstatymų leidėjo poziciją, nes, normą aiškinant gana plačiai, buvo siekiama nepalikti galimų spragų, kurios leistų išvengti atsakomybės už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką. Kita vertus, numačius daug alternatyvių įtraukimo būdų ir neužbaigus jų sąrašo, kyla grėsmė baudžiamąją atsakomybę taikyti už ne itin pavojingas veikas, nes per daug lanksčios sąvokos veda prie pernelyg plačios ir dažnai nenuspėjamos jų apimties.

Kaip jau buvo minėta, prieš tai galiojusi vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiklą sudėtis nenumatė jokių įtraukimo būdų ir būdų aiškinimas buvo paliktas teismų praktikai bei mokslui. Užsienio valstybių, kurios kriminalizuoja analogišką veiką, baudžiamųjų įstatymų analizė atskleidė, kad šalys pasirinkusios įvairius reglamentavo būdus. Latvijos BK 172 straipsnyje[30], Ukrainos BK 304 straipsnyje[31] įtvirtinta nusikaltimo sudėtis įtraukimo būdų nenumato. Kazachstano BK 132 straipsnyje[32],

29 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-412/2013“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/110399965134013/2K-412/2013. Analogiškos pozicijos laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gruodžio 19 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-326-303/2019.

30 „Criminal Code of the Republic of Latvia“, *supra note,* 18.

31 „Criminal Code of Ukraine“, *supra note,* 18.

32 „Criminal Code of the Republic of Kazakhstan“, *supra note*, 18.

Moldovos BK 208 straipsnyje[33] nedetalizuoti įtraukimo būdai, tačiau fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas jį panaudoti sudaro kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį. Rusijos[34], Baltarusijos[35], Azerbaidžano[36] baudžiamieji įstatymai reglamentuoja įtraukimo būdus. Pavyzdžiui, šiuo metu galiojantis Rusijos BK 150 straipsnio normos dispozicijoje įtvirtina įtraukimo būdus, kad tai gali būti pažadas, apgaulė, grasinimas ar kitoks būdas. Fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas jį panaudoti sudaro kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį[37].

Abejonių nekelia tai, kad baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką turi užtraukti patys pavojingiausi nusikalstamos veikos padarymo būdai, tokie kaip fizinis smurtas ar bet kokio turinio grasinimai[38], kitas klausimas, ar šie pavojingiausi prievartiniai būdai turi įgyti kvalifikuojančių požymių statutą, tačiau šis klausimas nėra šio straipsnio tyrimo dalis[39].

Kitas svarbus normų lyginimo aspektas yra susijęs su kriminalizuotomis poveikio priemonėmis vaikui – dažnai tai yra fizinis smurtas, grasinimai, apgaulė. Kaip matyti, Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtraukimo būdų numatyta daugiausia, nei viena analizuota valstybė įtikinėjimo ir prašymo neišskiria kaip atskiro įtraukimo būdo. Kai kurios valstybės iš viso įtraukimo priemonių nenurodo, tačiau vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką vis vien verčia įrodinėti tam tikrą esamą ar prognozuojamą poveikį vaikui. Pasirinkus tokį reglamentavimą (nenurodžius būdų normoje arba nurodžius nebaigtinį sąrašą), tam tikra erdvė paliekama teorijai ir teismų praktikai, kuri turi paaiškinti, kaip pažeidžiami vaiko interesai. Tiek doktrina, tiek teismų praktika šiuo klausimu yra nevienareikšmė. Pavyzdžiui, teismų praktikoje galima rasti itin platų aiškinimą, kad įtraukimas į nusikalstamą veiką gali pasireikšti ne tik įtikinėjimu, prašymu, papirkimu, grasinimu ar apgaule, bet ir **veiksmais, skatinančiais vaiko**

---

33 „Criminal Code of the Republic of Moldova", *supra note*, 18.

34 „Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii", *supra note*, 19.

35 „Ugolovnyj kodeks Belarus", *supra note*, 18.

36 „Criminal Code of the Republic of Azerbaijan", *supra note*, 18.

37 Paminėtina, kad pažadas, apgaulė ir kitokie įtraukimo būdai numatyti ir Baltarusijos BK 172 straipsnyje. Baigtinį įtraukimo būdų sąrašą reglamentuoja Azerbaidžano BK 170 straipsnis, kuriame nurodyti įtraukimo būdai (apgaulė, pažadas, grasinimas). Tiek Baltarusijos, tiek Azerbaidžano BK numato, kad fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas jį panaudoti sudaro kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį.

38 Apie psichinę prievartą, jos išraiškos formas, takoskyrą nuo fizinio smurto žr. plačiau, pvz.: Oleg Fedosiuk, „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje", *Jurisprudencija*, 13, 21 (2001): 101-115; Renata Marcinauskaitė ir Jolita Šukytė, „Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai", *Socialinių mokslų studijos*, 2, 4 (2012): 685-695; Renata Marcinauskaitė „Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje", *Jurisprudencija*, 11, 113 (2008): 42-49 ir kt.

39 Minėtose užsienio valstybėse yra išskiriama daugiau kvalifikuojančių požymių, pavyzdžiui, Rusijos, Baltarusijos, Azerbaidžano, Kazachstano ir kt. BK numato itin kvalifikuotą sudėtį, kai nepilnametis įtraukiamas į organizuotą grupę arba sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo padarymą.

žemas paskatas, savanaudiškus siekius ir pan[40]. Kitose bylose nurodoma, kad tai yra veiksmai, nukreipti **palenkti vaiko valią** padaryti nusikalstamą veiką, kaltininkas siekia palenkti vaiką padaryti nusikalstamą veiką[41]. Vaiko valios palaužimas siaurina normos taikymo ribas, tačiau diskusinis klausimas, ar vaiko įtraukimo atveju vaiko valia yra svarbi. Autorės nuomone, vaiko valia nėra svarbi, nes vaikas yra pažeidžiamas pats savaime dėl savo amžiaus. Šis požymis baudžiamojoje teisėje dar įvardijamas „pasinaudojimas pažeidžiamumu“, kurį gali nulemti tiek fizinis ar psichinis bejėgiškumas, tiek ir socialiniai veiksniai (pvz., asociali šeima, sunki materialinė padėtis ir kt.)[42]. Teisiniu požiūriu nepilnametystė savaime rodo asmens pažeidžiamumą įvairiems piktavališkiems poveikiams. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES preambulės 12 punkte yra nurodoma, kad „ypač pažeidžiami asmenys turėtų apimti bent jau visus vaikus. Kiti faktoriai, į kuriuos galima būtų atsižvelgti, vertinant aukos pažeidžiamumą, gali būti, pvz., lytis, nėštumas, sveikatos būklė ir negalia“[43]. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas, spręsdamas klausimą dėl vaiko įtraukimo į nusikaltimą pažymėjo, kad *vaikas K. P. S. buvo penkiolikmetis, o kaltinamieji žinodami tai pirko alkoholinius gėrimus, davė jam gerti, suvokdami, kad tokį nebrandų (ekspertizės akte nurodyta, kad paauglys emociškai nebrandus) ir dar išgėrusį vaiką lengva įkalbėti padaryti nusikaltimą ir tai padarė. Teismas konstatavo, kad kaltinamųjų veiksmai tinkamai kvalifikuoti pagal BK 159 straipsnį, nes objektyviai vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką pasireiškė siūlymu ir alkoholio vartojimu*[44]. Kaip matyti, veikos pavojingumas buvo konstatuotas atsižvelgiant į poveikio objektą – vaiką, įvertinant jo amžių, fiziologines savybes, emocinę būklę ir kt., bei girdymo aplinkybę.

Išanalizuotas užsienio valstybių reglamentavimas leidžia išskirti dar vieną įtraukimo būdą – vaiko priklausomumą, kuris gali būti išvedamas iš dažnai numatyto specialaus subjekto požymių (tėvai, įtėviai, globėjai, pedagogai ir / ar asmenys, kurie turi pareigą prižiūrėti ir auklėti vaiką), įtvirtintų kaip kvalifikuota nusikaltimo

---

40 „Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-165/2009“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/265654403890639/1A-165/2009.

41 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-561/2006“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/245427126614102/2K-561/2006.

42 Analogiškas požymis yra būdingas prekybos žmonėmis ir kt. normoms. Teismų praktikoje yra pasisakoma, kad aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės.

43 „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR“, *OL L* 101/1 (2011-04-15), žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN.
Šiomis nuostatomis vadovaujasi ir Lietuvos teismai, žr., pvz.: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232-942/2018“.

44 „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. kovo 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-54-870/2019“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.

sudėtis[45]. Nors toks įtraukimo būdas nėra minimas Lietuvos BK 159 straipsnio dispozicijoje, tačiau apie tokio būdo išskyrimą būtina kalbėti, nes jis siejamas su realia kaltininko galimybe daryti poveikį vaikui, naudojantis savo padėtimi. Iš analizuotos teismų praktikos, inkriminuojant BK 159 straipsnyje numatytą nusikaltimą, matyti, kad šis būdas nėra aiškiai išskiriamas. Tokia situacija yra susiklosčiusi dėl to, kad teismai dažnai vadovaujasi straipsnio dispozicijoje įvardytais ar kitais įtraukimo būdais. Pavyzdžiui, *V. L. buvo nuteistas pagal BK 159 straipsnį už tai, kad aktyviais veiksmais, t. y. paliepdamas ir ragindamas savo aštuonerių metų sūnui suduoti kitam mažamečiui vaikui A. M., įtraukė K. L. į nusikalstamos veikos padarymą (sukėlė mažamečiui A. M. fizinį skausmą)*[46]. Manytina, kad kvalifikuojant veiką pasinaudojimas vaiko priklausomumu turėtų atsispindėti nepriklausomai nuo to, ar buvo panaudoti kiti dispozicijoje įvardyti įtraukimo būdai (liepimas, raginimas).

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad priklausomumas suponuoja tokius žmonių santykius, kai vieno žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus valios. Priklausomumo požymis kaip veikos padarymo būdas baudžiamojoje teisėje yra aiškinamas plačiau, tai ne tik teisinis priklausomumas (tėvai – vaikai, globėjai – vaikai, pedagogai – mokiniai ir pan.,) bet ir faktinis priklausomumas, pvz., paauglių grupės nario priklausomumas nuo jos lyderio ir kt.[47] Teismų praktikoje galima rasti nemažai pavyzdžių, kai įtraukimo būdu yra traktuojamas piktnaudžiavimas faktiškai susiklosčiusia ir juridiškai neapibrėžta padėtimi. Pavyzdžiui, vienoje byloje, be kitų veikų, kaltinamieji nuteisti pagal BK 159 straipsnį už tai, kad *A. T. ir G. A.* ***pasinaudojo savo, kaip vyresnių amžiumi draugų autoritetu****, galinčių gauti narkotinių medžiagų ir taip padėti nepilnamečiams užsidirbti ar parūpinti kanapių jų asmeniniam naudojimui, liepdami už tai nešioti narkotines medžiagas ar jas platinti* [48]. Kitoje byloje nepilnamečių įtraukimas į nusikalstamas veikas pasireiškė tuo, kad *A. A., prašydamas bei* ***kitokiu būdu, tai yra pasinaudodamas artimais giminystės ryšiais (buvo pusbrolis)***

---

45 Tokia kvalifikuota nusikaltimo sudėtis įtvirtinta Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Moldovos, Azerbaidžano ir kt. baudžiamuosiuose įstatymuose. Reikėtų paminėti, kad 1903 m. Rusijos baudžiamajame statute vertimas padaryti nusikaltimą (508 straipsnio 1 dalis) buvo siejamas ir su piktnaudžiavimu tėvų, globėjų ar kitais įgaliojimais. Piktnaudžiavimas buvo laikomas tokia pačia stipria vertimo priemone (šalia prievartos), palenkiančia aukos valią ir leidžiančia pasiekti norimą rezultatą. Žr., pvz.: *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komissi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshhanija* [*et al.*], *supra note*, 12: 1047.

46 „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-920-318-2012“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/205243971506928/1A-920-318-2012.

47 Žr., pvz.: Oleg Fedosiuk, „Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos“, *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 54-56; Abramavičius ir kt., *supra note*, 6: 188; ir kt.

48 „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-52-380/2015“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/155266597527688/N1-52-380/2015.

***bei socialine padėtimi**, įtraukė vaiką – A. G. į nusikalstamą veiką, kuriam A. A., siekdamas išvengti baudžiamojo persekiojimo, išvykstant iš Lietuvos Respublikos, perdavė ir nurodė laikyti bei saugoti psichotropines medžiagas ir šaunamąjį ginklą.* [49]

Reikia paminėti, kad savaime priklausomumas ar vaiko pažeidžiamumas nesuponuoja nusikaltimo sudėties buvimo, būtina nustatyti, kad kaltininkas tikslingai naudojasi šia aplinkybe nusikalstamiems kėslams realizuoti.

Apgaulės požymis kaip įtraukimo būdas taip pat dažnas Lietuvos teismų praktikoje. Dažniausiai vaikui yra nutylimos esminės aplinkybės dėl daromos nusikalstamos veikos, pavyzdžiui, vienoje byloje *G. G., atlikdamas bausmę Kybartų pataisos namuose, skambindavo telefonu ir prašydavo savo dukterėčios, laisvėje esančios nepilnametės M. B. pagalbos, t. y. iš nukentėjusių senyvo amžiaus žmonių paimti apgaulės būdu išviliotus pinigus, nepilnametei iš anksto nežinant apie savo dėdės G. G. ketinimų (prašymų) apimties, taip M. B. buvo įtraukta į nusikalstamą veiką*[50]. Autorės nuomone, įtraukimo būdas gali būti tiek prievarta, tiek ir apgaulė, kuria gali būti pasiekiamas kaltininko trokštamas nusikalstamas rezultatas. Svarbiausias momentas yra tas, kad vaiko suklaidinimas turi lemiamą įtaką nusikalstamos veikos padarymui.

Abejonių nekelia tai, kad baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką turi užtraukti patys pavojingiausi nusikalstamos veikos padarymo būdai, tokie kaip fizinis smurtas, bet kokio turinio grasinimai, pasinaudojimas vaiko pažeidžiamumu ar priklausomumu, apgaulės panaudojimas. Būdų sąrašas neturi būti baigtinis. Tačiau kyla klausimas, ar tikrai bet kokie poveikio vaikui būdai, atsižvelgiant į jų pavojingumo laipsnį, yra pagrindas kalbėti apie šio nusikaltimo sudėties buvimą asmens veikoje. Kaip minėta anksčiau, vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką baudžiamumą įstatymas sieja su bet kokiais psichinio ar fizinio poveikio veiksmais, kuriais nepilnametis palenkiamas, priverčiamas ar apgaule pastūmėjamas dalyvauti nusikalstamoje veikloje[51]. Autorės nuomone, neteisinga būtų teigti, kad padėti apsispręsti įvykdyti veiką galima panaudojant bet kokias priemones. Psichinis ar fizinis poveikis vaikui turi būti pavojingas, būtina vertinti kaltininko tyčios kryptingumą, taip pat ir patį poveikio objektą, t. y. vaiką. Jeigu kiekvienas patarimas ar paprasta informacija būtų traktuojami kaip įtraukimas, tai būtų neteisinga. Paprasto neveikimo nepakanka, nes jis nedaro jokio psichologinio poveikio.

Teismų praktikoje galima sutikti diskutuotinų įtraukimo būdų interpretavimo atvejų, kurie suteikia įtraukimo požymiui platų turinį. Pavyzdžiui, vienoje byloje

---

49 „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-497/2018“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/325656 94782035/1-14-497/2018.

50 „Vilniaus regiono apylinkės teismo Ukmergės rūmų 2018 m. balandžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-82-517/2018“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/27512227857449/N1-82-517/2018.
(Apeliacinės instancijos teismas nuosprendį paliko galioti (bylos Nr. 1A-418-898/2018).

51 Abramavičius ir kt., *supra note*, 4: 291-295.

nustatyta, kad M. B. ir V. B. *dėl asmeninių paskatų ėmus mušti nukentėjusįjį Z. M., taip asmeniniu pavyzdžiu paskatindami nepilnametį G. R., neturintį 18 metų vaiką, kartu su jais suduoti daugybinius smūgius rankomis ir kojomis nukentėjusiajam Z. M. į galvos, krūtinės ir pilvo sritis, ir taip jį itin žiauriai nužudyti, taip įtraukė vaiką į nusikalstamą veiką*[52]. Kaip matyti, asmeninis pavyzdys buvo teismo traktuojamas kaip kitas įtraukimo būdas. Su tokia išvada nesutiktina, nes bendras dalyvavimas nusikalstamoje veikoje dar nėra įtraukimas. Turi būti daromas aktyvus fizinis ar psichinis poveikis vaikui. Svarbu tyčios kryptingumas, poveikis turi būti nukreiptas į vaiką, kad šis darytų nusikaltimą. Manytina, kad, esant tokiai situacijai, pirmiausia turi būti orientuojamasi į kaltininko psichinį santykį su jo realizuojamos nusikalstamos veikos objektyviaisiais požymiais. Vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką yra tyčinė veika. Būtent tiesioginės tyčios[53] reikalavimas leidžia išvengti šios veikos traktavimo kaip „viską sugaunančios", t. y. apimančios iš tiesų pavojingus būdus iki bet kokio netinkamo elgesio. Kitokie netyčiniai veiksmai vaiko atžvilgiu neturėtų būti vertinami iš baudžiamosios teisės pozicijų.

Šiuo atveju BK 159 straipsnio inkriminavimą, matyt, paskatino tai, kad Z. M. mirė dėl sužalojimų, padarytų bendrais M. B., V. B. ir nepilnamečio G. R. veiksmais, visumos, visi kaltininkai nusikaltime dalyvavo nuo konflikto su nukentėjusiuoju pradžios iki pat jo mirties. Nepilnametis G. R. taip pat smūgiavo rankomis ir spardė nukentėjusįjį į galvą, šonus, krūtinę. Teismas konstatavo, kad kiekvienas iš jų suvokė savo veiksmų pavojingumą ir veiksmų, kuriuos atliko kiti asmenys, visumos pavojingumą nukentėjusiojo gyvybei, tačiau nė vienas jų savo veiksmų nenutraukė, neišreiškė nepritarimo kitų veiksmams, priešingai – dalyvavo žalojant nukentėjusįjį, vėliau jį dar gyvą paliko gulėti ant grindų.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiekviena nusikalstama veika (kaip ir pats bendrininkavimas) – objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Taigi, norint inkriminuoti BK 159 straipsnį, neužtenka vadovautis tik kitos nusikalstamos veikos padarymo su nepilnamečiu faktu. Toks požiūris, neatsižvelgiantis į konkrečių veiksmų padarymą, realizuojant veikos sudėtį, apskritai nutolsta nuo įstatymo, kuris reikalauja kaltininko valią susieti su konkrečiais veikos sudėtyje numatytais požymiais. Byloje turi būti neginčytinai nustatyta, kad asmuo iš tikrųjų skatino vaiką daryti nusikalstamą veiką, tokią išvadą turi patvirtinti byloje nustatytų aplinkybių visuma.

Autorės nuomone, kaltininkas sąmoningai turi paveikti įvykių eigą ar prisidėti prie to, kad nusikalstamos veikos sudėtis būtų realizuota arba pradėta daryti. Svarbu, tyčios kryptingumas ir, ar atsiradę padariniai yra nukreipiančios, palenkiančios

---

52 „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-109-309/2014", eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/269761390493095/N1-109-309/2014.

53 Autorė pritaria tų mokslininkų nuomonei, kurie analizuojamą nusikaltimo sudėtį laiko materialia ir padaroma tik tiesiogine tyčia. Tiesioginės tyčios atveju nusikalstamos veikos padariniai yra kaltininkui reikalingi (jam reikia (jis nori), kad vaikas darytų nusikalstamą veiką). Žr., pvz.: Abramavičius ir kt., *supra note*, 6: 211; Fedosiuk, *supra note*, 21; ir kt. Plačiau ši problematika straipsnyje neanalizuojama.

įtakos kūrinys. Apžvelgus teismų praktiką, matyti, kad kaltininkui inkriminuojamas BK 159 straipsnyje numatytas nusikaltimas, kai konstatuojami aktyvūs, tikslingi ir į konkretų nusikalstamą rezultatą orientuoti veiksmai. *Pavyzdžiui E. L. nepilnamečiui G. P. pasiūlė dalyvauti nusikalstamos veikos padaryme, bendravo su juo iki nusikalstamos veikos padarymo, davė jam telefoną susisiekimui, pažadėjo jam duoti dalį pinigų iš vagystės ir davė* [54]; *liepė 13 metų vaikui stovėti lauke, kol jis brausis į vaistinę, ir stebėti aplinką, o jei kas ateis, šaukti ar bėgti, taip pats būtų žinojęs, kad reikia bėgti iš vaistinės* [55]; *R. J. siūlė visiems, tarp jų – nepilnamečiui P. N., uždirbti pinigų, žadėjo sumokėti po 40 Eur už vieną dėžę su cigaretėmis, detaliai nurodė kokius veiksmus jie turės atlikti neteisėtai gabendami akcizais apmokestinamas prekes nuo Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika į Lietuvos gilumą* [56]*ir kt.*

Pagal dabartinį teisinį reguliavimą analizuojamos nusikalstamos veikos pavojingumą nusako pati veika ir poveikio objekto amžius. Atsakomybę galima taikyti už bet kokius įtraukimo būdus, nes pagal dispoziciją net ir paprastas įtikinėjimas ar prašymas yra tinkamas, o tai reiškia, kad pagal įstatymo konstrukciją veikos padarymo būdas pavojingumo nenusako. Įstatymas nesieja veikos baudžiamumo su pavojingiausiais būdais. Autorės nuomone, įtraukimo pavojingumas turi būti apibrėžiamas per pavojingus veikimo būdus, kurie turi rodyti poveikio vaikui kriminalinį pobūdį. Iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad vienas iš būdų, padedantis išvengti tokios veikos plataus taikymo, yra prašymo, pasiūlymo, įtikinėjimo susiejimas su kitais aktyviais ir tikslingais kaltininko veiksmais. Pavyzdžiui, vienoje byloje, kaltininko **primygtinis siūlymas vaikui dalyvauti** nusikalstamoje veikoje kvalifikuotas pagal BK 159 straipsnį, nes kaltininkas ne tik pasiūlė, bet ir pasakojo apie sumušimą, ragino eiti kartu[57]. Iš žemesnės instancijos teismo sprendimų matyti, kad šioje byloje nužudymo, į kurį buvo įtrauktas nepilnametis, motyvas buvo kerštas už motinos sumušimą. Šio keršto iniciatoriumi, kurstytoju buvo T. R., papasakojęs draugams apie motinos sumušimą bei pasiūlęs jiems eiti pas A. Š. į namus ir jį sumušti. T. R. kurstė ir ragino nepilnametį eiti sumušti A. Š. [58]

---

54 „Kauno apylinkės teismo Jonavos rūmų 2019 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-325-737/2019“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/238752156434144/N1-325-737/2019.

55 „Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų 2020 m. sausio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-135-878/2020“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/616012670388/1-135-878/2020.

56 „Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 6 d. nuosprendis byloje Nr. N1-82-926/2019“ (apskųstas apeliacinės instancijos teismui (bylos Nr. 1A-117-318/2020), LITEKO, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.

57 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-519/2008“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/65100660940129/2K-519/2008.

58 „Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-172/2008“, eteismai.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://eteismai.lt/byla/83437140445785/1A-172/2008.

Autorės nuomone, sukonkretinus vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką sudėtį pavojingais veikimo būdais, veikos neteisėtumas būtų natūraliai susietas ne su pačiu įtraukimu (veika), bet su akivaizdžiai pavojingu elgesiu, kuris pats savaime yra baustinas, t. y. fizine ir psichine prievarta, pasinaudojimu priklausomumu ar pažeidžiamumu ir kitais pavojingiausiais ir šiurkščiausiais poveikio vaikui būdais, kurie taptų būtinais pagrindinės sudėties požymiais. Pažymėtina, kad idėja palikti baudžiamąją atsakomybę tik už prievartinį vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką realizuota Bulgarijos BK[59], kuris įtvirtina vaiko vertimo padaryti nusikaltimą normą.

Tačiau pasirinkus tokį normos reformavimo kelią, labai svarbus taptų sankcijos griežtumo klausimas. Už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką atsakomybė turėtų būti griežtinama, atsižvelgiant į prievartinius veikos padarymo būdus. Autorė siūlytų šią nusikalstamą veiką priskirti apysunkių nusikaltimų kategorijai, t. y. padidinti laisvės atėmimo bausmės maksimumą iki penkerių metų, tačiau palikti iki šiol numatytas alternatyvias bausmes, kurios leistų teismui kiekvienu konkrečiu atveju individualizuoti bausmę, atsižvelgiant į įvairias bylos aplinkybes, pavyzdžiui, į kokį nusikaltimą (nesunkų, sunkų ir t. t.) vaikas buvo įtrauktas, kokio intensyvumo veiksmai buvo panaudoti, kiek jie truko ir pan.

Apibendrinus galima teigti, kad, norint inkriminuoti vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką, reikia įrodyti tam tikrą esamą ar prognozuojamą poveikį vaikui. Veiksmų, kuriais siekiama, kad vaikas sutiktų dalyvauti nusikalstamoje veikoje, gali būti gana daug ir įvairių. Jų visų esmė – psichiniais ar fiziniais veiksmais sukelti vaiko norą dalyvauti nusikaltimo daryme. Tačiau ne kiekvienas fizinis ar psichinis poveikis vaikui skatina vaiką daryti nusikalstamą veiką. Nustatant sudėties požymius, būtina vadovautis ne pavieniais kriterijais, o jų kompleksu, vertinant ne tik objektyvius kriterijus: poveikio mechanizmą, poveikio sukeltus nusikalstamus padarinius ar poveikio objektą, situacijos aplinkybes, apibūdinančius, požymius, bet kartu turėtų būti atsižvelgta ir į kaltininko tyčios kryptingumą kaip jo psichinį santykį su realizuojamais veiksmais. Svarbu ir tai, kad, siekiant išvengti pernelyg išplėsto baudžiamosios atsakomybės taikymo, minėtame BK straipsnyje įtvirtintas ir būtinas įrodyti tyčinės kaltės požymį.

Išvados ir pasiūlymai

Konceptuali vaiko įtraukimo į nusikalstamą veiką norma randama beveik visų valstybių, buvusių TSRS sudėtyje, baudžiamuosiuose įstatymuose. Vakarų Europos valstybės tokią veiką traktuoja iš bendrininkavimo instituto pozicijų ir tokie asmenys atsako pagal baudžiamųjų įstatymų bendrąją dalį ir atitinkamą padarytą nusikaltimą pagal specialiąją dalį. Vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką Lietuvoje kriminalizuotas kaip *delicta*

59 „Criminal Code of the Republic of Bulgaria" (188 straipsnis), Legislationline, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., https://www.legislationline.org/download/id/8395/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf.

sui generis. Ši sąlyga lemia tai, kad ši nusikalstama veika nėra laikoma sudedamąja kitų veikų dalimi, o turi savarankišką baudžiamąją teisinę reikšmę. Kaltininkas, įtraukęs vaiką į nusikalstamą veiką, atsako pagal BK 159 straipsnį ir už bendrininkavimą (kurstymo ar kt. forma) darant konkrečią nusikalstamą veiką, į kurią vaikas buvo įtrauktas.

Kaltininkui inkriminuojant BK 159 straipsnį, be kitų požymių, būtina atsižvelgti į papildomus kriterijus, kurie parodo poveikio vaikui kriminalinį pobūdį: psichinis ar fizinis poveikis vaikui turi būti pavojingas, būtina vertinti kaltininko tyčios kryptingumą, tiek ir patį poveikio objektą, t. y. vaiką. Tyrimas atskleidė, kad baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką turi užtraukti patys pavojingiausi nusikalstamos veikos padarymo būdai, tokie kaip fizinis smurtas, bet kokio turinio grasinimai, pasinaudojimas vaiko pažeidžiamumu ar priklausomumu, apgaulės panaudojimas. Būdų sąrašas neturi būti baigtinis, tačiau kiti būdai turi būti sukonkretinti požymiu „aktyvus“. Šiuo metu nusikalstamos veikos sudėties požymiai „įtikinėjimas“ ir „prašymas“ nepatenka į pavojingiausių būdų sąrašą ir jų reikėtų atsisakyti. Siūlytina įstatymų leidėjui koreguoti nusikalstamos veikos sudėties požymius.

BK 159 straipsnį siūlytina suformuluoti taip:

159 straipsnis. Vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką

Tas, kas panaudodamas fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę arba pasinaudodamas vaiko priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę ar kitokiu aktyviu būdu įtraukė vaiką į nusikalstamą veiką,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

THE CRIMINALIZATION PECULIARITIES AND QUALIFICATION PROBLEMS OF INVOLVEMENT OF A CHILD IN A CRIMINAL ACT (ARTICLE 159 OF CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA)

Kristina Grinevičiūtė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. *This article analyses some aspects of the criminalization of the involvement of a child in a criminal act. The study showed that the conceptual norm for the involvement of a child in a criminal act is found in the criminal laws of almost all the states that were formerly part of the USSR. Western European countries do not have such a concept, and instead treat such an act from the point of view of the institute of complicity, i.e., such persons shall be liable under the general part of criminal law, and the relevant crime committed under the special part. The involvement of a child in a criminal act is criminalized in Lithuania as a delicta sui generis and is no longer con-*

sidered as an integral part of other crimes, but has an independent criminal legal significance. An offender who has involved a child in a criminal act is also liable under the Article 159 of the Criminal Code for complicity (in the form of incitement or other) in committing a specific criminal act in which the child has been involved. In Lithuania, there is no reference to the decriminalisation of such a criminal act, and such proposals would seem unrealistic so far.

This article pays a lot of attention to the ways in which a child is involved in a criminal act, especially to the indicator "otherwise". The regulation chosen by the legislator to indicate a non-exhaustive list of methods has left some space for theory and case law of the courts, so the possibilities for interpreting the norm are quite wide. In the cases selected, the case law of the courts is examined and the directions distinguishing the ways of committing an act not specified in the disposition are emphasized. The author concludes that not all of the measures can help a child to decide to commit a crime. The article formulates additional criteria that show the criminal nature of the impact on a child: the mental or physical impact on the child must be dangerous, and it is necessary to assess the purposefulness of the perpetrator's intent as well as the object of the impact itself, i.e. the child. The research has shown that criminal responsibility must be incurred when using physical violence, threats of any content, abuse of a position of vulnerability and dependency, or deception for the involvement of a child in a criminal offense. The author makes suggestions on how the Criminal Code should formulate the constituent elements of the crime.

Keywords: *Child, Involvement, a Criminal Act, Physical or Mental Effect, Criminalization.*

Kristina Grinevičiūtė, socialinių mokslų daktarė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai, baudžiamoji teisė.

Kristina Grinevičiūtė, PhD in social sciences, lecturer at the Institute of Criminal Law and Procedure at the Mykolas Romeris Universoty Law School. Research interests: crimes and misdemeanors against child and family, criminal law.